

КУЛЬТУРА ТА ОСВІТА НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ XVII – ПОЧАТКУ XXI ст. І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

УДК 94 (47) «16/17»

Л. Ю. Посохова

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

ЄВРОПЕЙСЬКА УНІВЕРСИТЕТСЬКА КУЛЬТУРА ТА ПРАВОСЛАВНІ КОЛЕГІУМИ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX ст.)

Виявлені різні аспекти впливу європейської університетської культури на православні колегіуми України. Завдяки безпосереднім і опосередкованим контактам європейські традиції увійшли до навчальних практик колегіумів, стали важливою складовою процесу трансферу та адаптації ідеї університету у Східній Європі XVIII – початку XX століття.

Ключові слова: університетська культура, колегіум, Східна Європа, православ'я, освіта.

Обнаружены разные аспекты влияния европейской университетской культуры на православные коллегии Украины. Благодаря непосредственным и опосредственным контактам европейские традиции вошли в учебные практики коллегиумов, стали важной составляющей процесса адаптации идеи университета в Восточной Европе XVIII – начала XX века.

Ключевые слова: университетская культура, коллегиум, Восточная Европа, православие, образование.

The article is an attempt of investigation of relations between the European university culture and ukrainian orthodox colleges in the end of XVIII th – the beginning of the XIX th centuries.

Key words: universities, colleges, Europe, Ukraine, relations, intellectual culture.

Історія виникнення університетів у різних країнах Європи сучасними дослідниками представляється як загальноєвропейський процес трансферу (або навіть «експансії») ідеї університету із однієї країни до іншої. Цей процес відбувався через складну взаємодію із соціальним середовищем, з місцевими освітніми інституціями. Результатом ставала адаптація ідеї університету до конкретних соціальних і культурно-інтелектуальних умов певного регіону. Саме така позиція превалює в зарубіжній історіографії. Зокрема, такі погляди знайшли втілення у фундаментальній тритомній праці, центром уваги якої перебуває не історія університетів, а «історія університету» [25]. Деякі сучасні історики Східної Європи демонструють прагнення долучитися до теоретичних надбань європейських істориків і використовувати їх у дослідженнях процесу поширення ідеї університету в цьому регіоні Європи. Про це свідчить декілька міжнародних конференцій (як, наприклад, конференція «Університетські концепції в Європі та Росії XVIII – початку XX ст.», за результатами якої була опублікована збірка статей [3]). Важливо відмітити, що сучасні історики освіти користуються періодизацією університетської історії (яка була запропонована Петером Моравом), згідно неї виділяють три університетські «моделі», які відповідають трьом епохам історії європейських університетів – докласичній, класичній і посткласичній [1, с. 48].

Викладені теоретичні підходи надають можливість історикам, що досліджують історію ідей, культурних інституцій, університетів, також поставити проблему дослідження різних аспектів трансферу та адаптації «університетської ідеї» на українських землях у XVIII столітті. Чи можливо простежити реакцію на рух західноєвропейської університетської ідеї на українських землях? При цьому необхідно враховувати, що саме в цей період європейський університет переживав і певну кризу, й одночасно процеси трансформації, які призвели до виникнення так званої класичної моделі університету. Як відповідали освітні інституції, котрі існували в Україні у XVIII ст., на виклики часу? Дослідники давно дійшли висновку, що статус Києво-Могилянської академії цілком відповідав статусу навчального закладу університетського типу. Однак, окрім Києво-Могилянської академії в Україні існувало декілька православних колегіумів, які були створені за її зразком (Чернігівський, Харківський, Переяславський). Ці заклади, так само як і Київський колегіум, мали потенційну можливість перетворення їх на універ-

ситет. Як відомо, в Речі Посполитій було засновано чимало колегіумів і через певний час деякі з них набули університетського статусу. Отже, в річищі європейських історичних студій трансферу ідеї університету важливим завданням постає дослідження впливів і взаємодії європейської університетської культури з православними колегіумами України у XVIII ст. Тим більше, що православні колегіуми мали генетичний зв'язок з єзуїтськими колегіумами Речі Посполитої, в них були закладені основи, які мали спорідненість із латино-польськими освітніми структурами.

Ще на початку XX ст. відбувалася наукова дискусія за участю українських, російських і польських істориків, у ході якої були поставлені основні питання взаємодії Києво-Могилянської академії із європейською університетською культурою [10]. Тоді були висловлені позиції істориків про повне запозичення Києво-Могилянською академією латино-польського освітнього зразку (А. Яблоновський), і про те, що це запозичення було не механічне, а польський досвід творчо перероблявся відповідно до місцевих потреб (М. Петров, Ф. Титов, Д. Вишневський). Важливим результатом дискусії стало розуміння того, що й самі польсько-латинські порядки не були виключно оригінальними, а стали результатом сприйняття західноєвропейських зразків і з часом також зазнали змін. Результати подібних обговорень впливали й на дослідження історії православних колегіумів України. На жаль, подібні наукові пошуки були перервані на багато десятиліть.

У радянську добу, як відомо, акцент робився на «унікальність» вітчизняної університетської освіти. У результаті ми маємо невизначеність, різноголосицю та суперечності в термінах, які визначають сутність та статус православних колегіумів України XVIII ст. У працях істориків радянської доби зустрічалися визначення колегіумів України XVIII ст. як «вищих навчальних закладів», «середніх навчальних закладів», «закладів підвищеного типу», «церковних станових закладів» і «всестанових навчальних закладів». Сьогодні, як і попереднього часу, продовжують широко використовуватися дефініції й «вищий», й «середній» навчальний заклад стосовно до колегіумів України XVIII ст. [16, с. 33]. Цей історіографічний етюд підкреслює необхідність звернення до методологічних прийомів сучасної історичної науки для дослідження місця українських освітніх інституцій у загальноєвропейському процесі.

Наявність комплексу актових та справочинних джерел, конспектів лекцій, каталогів бібліотек, матеріалів особового походження,

пов'язаних з православними колегіумами, забезпечує можливість постановки такого наукового завдання. Окрім того, до дослідження залучені праці тогочасних європейських вчених, які використовувались при викладанні різних дисциплін (як оригінальні, так і в перекладах).

Православні колегіуми України, як було відмічено, багато в чому наслідували єзуїтські колегіуми Речі Посполитої. Керівництво Ордену бачило своєю метою досягнення колегіумами (найбільш розвинутими з них) статусу університету. Модель університету докласичного періоду представляла собою середньовічну корпорацію, яка прагнула набути певні права та привілеї від верховної влади. Схожим було прагнення Києво-Могилянського колегіуму отримати від королівської влади привілеї академії (варіант католицького університету). Це передбачало включення до курсу викладання вищих наук – філософії та богослов'я, набуття права власного академічного суду над професорами та студентами, а також незалежності від світської та духовної влади. Врешті-решт, Києво-Могилянська академія набула основні права середньовічного європейського університету. Наскільки ж рух університетської ідеї захопив інші православні колегіуми України у XVIII ст.? Чи виражали православні колегіуми прагнення наблизити свій правовий статус до елементів «університетської автономії» середньовічного університету? Як установлено, православні колегіуми намагалися йти шляхом Києво-Братського колегіуму в оформленні зовнішніх корпоративних прав. Найбільш наочно це образила Жалувана грамота Анни Іоаннівни від 16 березня 1731 р., надана Харківському колегіуму, яка дозволяла не тільки вчити піітиці, риторичі, філософії, богослов'ю, але й судити викладачів та учнів, відсторонювала від втручання військової та світської влади [13]. Прохання та текст грамоти текстуально значною мірою співпадали із проханнями Києво-Братського колегіуму до російської влади (1694 і 1700 рр.). Отже, якщо порівнювати ці права, а також фінансовий та деякі інші аспекти з усталеними уявленнями й юридичною практикою оформлення правового статусу європейських університетів, можемо констатувати їхню близькість до поняття «академічної свободи» у її середньовічному розумінні [14].

Програма викладання у православних колегіумах співвідноситься із **Ratio Studiorum**, навчальною програмою, яка закріпилася у переважній більшості католицьких університетів Західної Європи (в ній була визначена послідовність вивчення дисциплін та їхні основні

елементи). Щоправда, філософський та богословський курси, коли вони з'являлися у програмах колегіумів, були дещо неповними у порівнянні із названою програмою. Серед колегіумів першим досяг повноти курсів Харківський колегіум (у 1734 р.). Окрім лекцій, формами навчання в колегіумах були диспути та спектаклі шкільного театру. Внутрішній устрій колегіумів, організований за зразком єзуїтських учбових корпорацій, був наближений до католицького університету (адміністративні посади та коло обов'язків ректора, префекта тощо). Слід підкреслити той факт, що далеко не всі католицькі університети мали чотири факультети, а нерідко довгий час існували у складі філософського та богословського факультетів (університети в Ольмюці, Бреслау, Бамберзі, Віленська академія).

Погляд на колегіуми як інтелектуальні співтовариства, що сприймали імпульси європейського університету, з необхідністю включає ще декілька дослідницьких завдань, які мають виявляти форми комунікації, інтелектуальної взаємодії, обміну ідеями, символами, ідеологіями, текстами, думками [11, с. 175]. Вивчення філософської системи, яка лежала в основі викладання в колегіумах, надає уявлення про сприйняття цими інтелектуальними центрами і окремими інтелектуалами (викладачами) певних філософських положень, про формування певної філософської картини світу, способи та результати її подальшої трансляції. Зазначимо, що з середини XVIII ст. у православних колегіумах відбулося сприйняття лейбнице-вольфганської філософської системи. Ця філософська система переважала у німецьких протестантських університетах (у Галле, Марбурзі).

Оскільки колегіуми існували у період становлення науки як такої, в них відбувалися поступові зміни й форм інтелектуальної діяльності (набуття дисциплінарного статусу, виділення у самостійні предмети викладання). Викладачі колегіумів об'єднувалися для написання (перекладу) підручників, виконували завдання Академії наук, виступали популяризаторами наукових знань (їх перу належать перші науково-популярні праці, орієнтовані на широкого читача). Дослідження таких зв'язків на прикладі історичної науки показало, як православні колегіуми прилучилися до загальноєвропейського процесу творчого сприйняття перш за все античної історичної літератури, що живила ренесансні та барочні мотиви європейської культури XVII–XVIII ст. [18].

Досліджуючи впливи європейської університетської культури на православні колегіуми, необхідно враховувати, що вони сприймали

її як через безпосередні контакти (навчання колегіумців у європейських університетах, запрошення іноземних викладачів до колегіумів), так й опосередковано, через залучення посібників і праць європейських вчених до навчального процесу. Встановлення повного списку студентів, вихідців з Російської імперії, які навчалися в німецьких університетах, розпочато А. Ю. Андрєєвим на підставі тотального вивчення матрикулярних записів цих університетів [2].

Як виявилось, імена багатьох цих осіб пов'язані із православними колегіумами. Чимало з них навчалися й у інших європейських університетах. Так, у Львівській академії навчалися засновник Переяславського колегіуму Арсеній Берло, ректор Харківського колегіуму Митрофан Слотвинський, префекти Чернігівського колегіуму Софроній Зиминський і Фадей Кокуйлович. Під час «освітніх мандрівок» вихідці з українських земель іноді проходили весь курс європейських університетів, але частіше слухали окремі дисципліни. Повертаючись до України, ці колишні студенти нерідко ставали викладачами православних колегіумів. Так, в одному з проектів заснування університету в Україні (1766 р.), описуються такі подорожі, під час яких «природної гостроти люди, які пізнали класи у малоросійських академіях, які іноді нужденні та злиденні, вояжі та мандри до Німеччини та Італії й далі здійснюють, й звідти повертаються насправді вченими» [19, арк. 6]. Окрім приватних освітніх поїздок, з самого заснування колегіумів й протягом XVIII ст., кращих студентів спеціально направляли, здебільшого до німецьких університетів, для «приготування до викладацької посади», або, як нерідко зазначали в документах, щоб «насититися досконалістю наук».

Досліджуючи біографії таких студентів та викладачів, їхню академічну кар'єру, а також новації, які з'являлися у викладацькій практиці колегіумів України, можна фіксувати та вивчати впливи навчальних і наукових досягнень європейських вчених. Звіти єпископів, подорожні, декілька різновидів фінансової документації (розписки про отримання грошей на подорож і т. п.) – ці справочинні матеріали допомагають виявити факти навчання колегіумців у європейських університетах. Так, у 1727 р. з Харківського колегіуму до Німеччини був направлений Кирило Флорінський [20, арк. 1], який, після повернення викладав у колегіумі, став префектом. Деякі особи слухали окремі курси в університетах, подорожуючи Європою, перебуваючи там у ділових поїздках. Добре відомо, що видатний український філософ Григорій Сковорода, який викладав у Переяславському і Харківському колегі-

умах, слухав лекції в європейських університетах. Важливо відмітити, що в документах зафіксовані й імена викладачів, які запрошувалися з Європи (Німеччини та Франції) для викладання мов (магістр Готфрід Юнгіус [12, с. 41], Фадей Аммон [24, арк. 1], Франц Больє [23, арк. 25] та ін.). Не дивно, що професор Харківського університету Ілля Тимківський, згадуючи своє навчання у Переяславському колегіумі та Києво-Могилянській академії писав, що студенти зростали серед людей, які навчалися в Кенігсберзі, Лейпцизі, Лейдені, Геттінгені, Оксфорді та Единбурзі [22, с. 30].

Прагнення колегіумів до контактів із західноєвропейською університетською навчальною практикою стане більш наочним, якщо врахувати, що в Російській імперії не існувало системи розповсюдження навчальної (тим більше наукової) літератури духовними та світськими навчальними закладами (особливо у першій половині XVIII ст.). У цей час наукові та навчальні видання, перекладені з європейських мов, також були поодинокими. Важливо відмітити, що викладачі колегіумів спеціально для потреб навчання студентів робили переклади праць європейських вчених. Виявлення таких перекладів залишається важливим науковим завданням. Праці європейських учених, які свідомо відбиралися та перекладалися викладачами колегіумів, важливі джерела для дослідження. Наведемо декілька прикладів. 1710 р. у Чернігівському колегіумі перекладена та надрукована книга протестантського богослова Й. Гергарда «Богомисліє», богословська праця І. Дрекселія «Іліотропіон» [9, с. 25–26, 28]. У Харківському колегіумі зроблений переклад з німецької декількох праць професора Фрайбурзького університету Х. Геллерта [7]. Переклади відомих книжок, які використовували у навчанні, робили й студенти колегіумів. Так, у 1770 р. студенти Харківського колегіуму переклали з німецької мови «Короткий опис життя Фридеріка Августа, короля Польського та курфюрста Саксонського» [5]. Особливе місце серед таких прикладів займає переклад з латини праці римського історика Тита Лівія, який у 1716 р. зробили викладачі Чернігівського колегіуму [4]. Вони першими взяли за переклад Тита Лівія російською мовою. Факт появи цієї пам'ятки можна й потрібно розглядати як прояв загальноєвропейського освітнього процесу, адже в Європі цей автор був уже перекладений багатьма мовами, вважався одним з основних авторів з історії Риму.

Знайомство із західноєвропейськими науковими та навчальними здобутками відбувалося не тільки з ініціативи окремих викла-

дачів. Інструкції, складені для викладачів колегіумів, рекомендували їм включати твори західноєвропейських вчених при вивченні різних дисциплін (пійтики, риторики, філософії, богослов'я, історії, географії), використовувати їх для вправ з перекладу в граматичних класах. Результати широкого знайомства колегіумів з передовою європейською наукою можна спостерігати вже у середині XVIII ст. Навіть викладання богослов'я у православних колегіумах зазнало впливу західноєвропейських богословських творів. Курс, який читав Кирило Флорінський у Харківському колегіумі, а згодом у Московській академії, репрезентував досвід та прийоми, які були запозичені у Гергарда, Голлазія, Квенштедта та інших лютеранських богословів [21, с. 153, 155]. Вплив праць європейських вчених на навчальний процес у православних колегіумах України XVIII ст. можна простежити за змістом інструкцій для викладачів, звітною документацією викладачів про хід навчання, а також за текстом конспектів лекцій, які насичені нотатками з відповідних праць. Наприклад, при вивченні історії в колегіумах широко використовувалася праця С. Пуффендорфа «Вступ до історії», праці Х. Вольфа, які містили історичні сюжети, пояснення ходу історії з позицій теорії «природного права» [18, с. 210–211].

Реконструкції змісту курсів допомагає вивчення каталогів колегіумських бібліотек та описів особистих книжкових зібрань викладачів. Так, хоча не збереглися конспекти курсу філософії, який читав Лаврентій Кордет у Харківському колегіумі, однак про його наукові зацікавлення та уподобання свідчить «Реєстр» його власної бібліотеки. Окрім духовної та античної літератури, тут були статті з енциклопедії Дідро-д'Аламбера, праці Ломоносова з фізики, праці Туміггія, Вінклера, зібрані всі посібники Ф. Баумейстера з логіки та філософії [6, арк. 230–275]. Серед справочинної документації колегіумів збереглися нотатки про книги, які видавалися викладачам та студентам, і не тільки для підготовки до лекцій та занять, але й для читання у вільний час. Непересічна цінність таких нотаток у тому, що вони демонструють проникнення університетської культури на рівень повсякденного життя, повсякденних занять колегіумців.

Провінційні колегіуми цікаві й тим, що представляють сплав народної культури та елітарної. Ці інтелектуальні співтовариства привносили у повсякденне провінційне життя своїх міст елементи західноєвропейської університетської традиції (учбові ритуали та практики, які іноді виходили й за стіни навчальних закладів).

Рецепція традицій європейської освіти мала своєрідність, яка й представляє інтерес. Характерною ознакою європейської університетської культури завжди були різні університетські акти. У православних колегіумах України проведення святкових актів, диспутів, зустрічей знатних осіб включало виголошення студентами привітань, промов, виконання кантів латиною, німецькою, французькою, іншими мовами. Цікаво, що хор Харківського колегіуму запрошувався на урочисті акти, які відбувалися вже в Харківському університеті на початку XIX ст. (популярним було виконання ораторій Гайдна). У колегіумах з'явилися й нові форми інтелектуального дозвілля, дослідження яких важливо не менше, ніж «академічної повсякденності», адже ці форми (наприклад, рекреації), поєднували риси традиційних народних гулянь та європейської університетської ходи [15, с. 173–175]. Вивчення форм інтелектуальної діяльності призводить до фіксації змін у переліку та ієрархії життєвих цінностей інтелектуалів XVIII ст., змін у ритмі їхнього життя тощо.

На цьому тлі не випадковими виглядають і біографічні відомості родин, що дали декілька поколінь викладачів колегіумів, і які час від часу відправляли своїх родичів для навчання до європейських університетів (родини Сулим, Базилевичів). Скажімо, з родини Базилевичів (у ній були викладачі та ректори Харківського і Переяславського колегіумів) вийшов Григорій Базилевич, який здобув ступінь доктора медицини й працював у німецьких університетах.

На тлі різноманітних контактів із західноєвропейськими університетами, у середовищі колегіумців та їхньому оточенні, відбувалося поступове переосмислення університету як інституції, розуміння нових завдань університетів та ролі у суспільстві. Результатом такої еволюції стало усвідомлення невідповідності моделі колегіуму, як освітньої форми середньовічного зразку, новим потребам часу. Слід заважити, що хоча ці навчальні заклади й не були реорганізовані в університети (як це відбулося з багатьма європейськими колегіумами), документи свідчать про наявність такого прагнення викладацької корпорації. Реальним етапом на шляху створення університету «нового зразка» стала поява при Харківському колегіумі 1768 р. так званих «додаткових класів», де було розширене викладання нових мов, математики, геометрії, малювання, з'явилися такі дисципліни, як інженерна та артилерійська справа, геодезія. Примітно, що в змістовній частині навчання були присутні основи медичних і правових знань [17, с. 97–98]. Не випадково, що дворянство Слобідської

України у своїх наказах депутатам Комісії зі складання Нового Уложення (1767 р.), говорячи про «додаткові класи» колегіуму, чітко висловилося про необхідність заснування університету [8, с. 257, 276]. Хоча в «університетських проектах» називалися декілька міст для заснування університету, всі «колегіумські» міста у проектах передбачалися. Проекти засвідчують бажання не тільки відстояти академічні права колегіумів, але й прагнення створити саме «університети». Незадоволення «місцевими академіями» й прохання до влади сформувати «університет» (нерідко ці терміни протиставляються), до певної міри відображає й загальноєвропейський процес руху від середньовічного до класичного університету.

Цим ідеям не судилося втілитися в життя у XVIII ст. Історія університетської освіти Російської імперії не пішла шляхом реформування вищих духовних шкіл на університети (хоча для цього існували умови в Україні). Класичні університети, які в Російській імперії створені на початку XIX ст., безумовно, були привнесеною освітньою новацією. Втім, вважаємо, що знайомство із досвідом європейських університетів та доробком їх вчених стали важливими факторами в еволюційних змінах, що відбувалися як всередині колегіумів, так і в оточуючому суспільстві. Західноєвропейський університет (з богословським факультетом) на цьому тлі не виглядає принципово іншим явищем, а тією формою, до якої, подолавши свій історичний шлях, упритул наблизилися православні колегіуми України середини XVIII ст. Отже, православні колегіуми, як освітня інституція, що мала генетичний зв'язок із західноєвропейськими освітніми формами, не втратила протягом XVII–XVIII ст. **контактів з європейською університетською культурою**. Розвиток колегіумів демонструє сприйняття ними необхідності змін та руху у напрямку модерного університету XIX ст. Вплив європейських університетських традицій на православні колегіуми є важливою складовою процесу трансферу та адаптації ідеї університету у Східній Європі у XVIII – на початку XX століття.

Бібліографічні посилання

1. *Андреев А. Ю.* Гумбольдтовская модель классического немецкого университета / А. Андреев // Новая и новейшая история. – 2003. – № 3. – С. 48–60.
2. *Андреев А. Ю.* Русские студенты в немецких университетах XVIII – первой половины XIX века / А. Ю. Андреев. – М., 2005.

3. «Быть русским по духу и европейцем по образованию»: Университеты Российской империи в образовательном пространстве Центральной и Восточной Европы XVIII – начала XX в.: Сб. ст. / [отв. сост. А. Ю. Андреев; отв. ред. серии А. В. Доронин]. – М., 2009.
4. Відділ рукописів Державного історичного музею Російської Федерації (ВР ДІМ). – Зібр. Синодальне. – № 295, 296, 297, 298, 299.
5. ВР ДІМ. – Зібр. Чертков. – № 183–4°.
6. Відділ рукописних фондів і текстологій Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 20. – Спр. 953.
7. Геллерт Х. Ф. Рассуждения, извлеченные из сочинений Геллерта / Х. Ф. Геллерт; [пер. с нем. в Харьковском коллегіуме]. – Х., 1807.
8. Депутатские наказы и всеподданнейшие челобитья от дворян Слободской Украинской губернии // Сборник Русского исторического общества. – СПб., 1889. – Т. 68. – С. 249–324.
9. Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Кн. 2. Ч. 1 (1701–1764) / Я. Запаско, Я. Ісаєвич. – Львів, 1984.
10. К вопросу о значении Киевской Академии для православия и русской народности в XVII-XVIII вв. // Труды Киевской Духовной Академии. – К., 1903. – № 11. – С. 375–407.
11. Колесник І. І. Інтелектуальне співтовариство як засіб легітимації культурної історії України. XIX століття / І. І. Колесник // УІЖ – 2008. – № 1. – С. 169–193.
12. Письма партикулярные к Его Преосвященству от губернатора Щербинина // Курские епархиальные ведомости. – 1874. – № 1. – С. 32–42.
13. Полное собрание законов Российской Империи / [Собрание 1-е. С 1649 по 12 дек. 1825 г.]. – Т. 8. – № 5716.
14. Посохова Л. Ю. Православні колегіуми України XVII–XVIII ст. у контексті трансформації європейської університетської традиції / Л. Ю. Посохова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Історія. – Х., 2009. – Вип. 41. – С. 129–139.
15. Посохова Л. Ю. «Рекреація»: культура відпочинку учнів та викладачів православних колегіумів України XVIII ст. / Л. Ю. Посохова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Історія. – Харків, 2008. – Вип. 40 (816). – С. 169–180.
16. Посохова Л. Ю. Трансформация образовательной традиции в Восточной Европе XVII-XVIII вв. / Л. Ю. Посохова // «Быть русским по духу и европейцем по образованию»: Университеты Российской империи в образовательном пространстве Центральной и Восточной Европы XVIII – начала XX в.: сб. статей / [отв. сост. А. Ю. Андреев; отв. ред. серии А. В. Доронин]. – М., 2009. – С. 32–51.
17. Посохова Л. Ю. Харківський колегіум (XVIII – перша половина XIX ст.) / Л. Ю. Посохова. – Х., 1999. – 168 с.

18. *Посохова Л. Ю.* «Что браху, что оставляху?»: викладання історії в православних колегіумах України в XVIII ст. / Л. Ю. Посохова // *Харків. історіограф. зб.* – Х., 2008. – Вип. 9. – С. 203–216.

19. Російський державний архів давніх актів. – Ф. 18, оп. 1, спр. 220.

20. Російський державний історичний архів. – Ф. 796, оп. 19, спр. 416.

21. *Смирнов С. К.* История Московской славяно-греко-латинской академии / С. К. Смирнов. – М., 1855.

22. *Тимковский И. Ф.* Мое определение в службу / И. Ф. Тимковский // *Москвитянин.* – 1852. – № 18. – С. 27–48.

23. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАУК). – Ф. 1709, оп. 2, спр. 322.

24. ЦДІАУК. – Ф. 1973, оп. 1, спр. 1059.

25. A History of the University in Europe. Vol. 1–3. / Ed. by W. Rugg. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1992–2004.

Надійшла до редколегії 30.09.09.

УДК 94 (477)»16–17»+ 94 (4–191.2)»16–17»

І. О. Тарнопольська

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**НАЦІОНАЛЬНІ МОВИ ЯК ЗАСІБ ПРОПАГАНДИ
В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПОЛІЕТНІЧНИХ МОНАРХІЯХ
XVI–XVII ст.: ОРДЕН ЄЗУЇТІВ ТА КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА**

Проблема національних мов у поліетнічних монархіях XVI–XVI ст. (монархії Дунайських Габсбургів, Речі Посполитої та Московського царства) розглядається як засіб втілення ідеологічних потреб клерикальних діячів щодо збереження єдності держави та домінанти у неї власної конфесії.

Ключові слова: національна мова, Контрреформація, Орден єзуїтів, Києво-Печерська лавра.

Проблема национальных языков в полиэтнических монархиях XVI – XVII вв. (монархии Дунайских Габсбургов, Речи Посполитой и Московского царства) рассматривается как способ внедрения идеологических потребностей клерикальных деятелей для сохранения целостности государства и доминанты в нем собственной конфессии.

Ключевые слова: национальный язык, Контрреформация, Орден иезуитов, Киево-Печерская лавра.